

dr hab. Grzegorz Ciechanowski, prof. US
Uniwersytet Szczeciński

Szczecin, 14.05.2024 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pierwsza zmiana Polskiej Wojskowej Jednostki Specjalnej Doraźnych Sił Zbrojnych ONZ na Bliskim Wschodzie w latach 1973–1974 napisanej przez mgr. Macieja Kapronia pod kierunkiem naukowym dr. hab. Marka Hermy, prof. UKEN

1. Układ, ocena merytoryczna

Rozprawa doktorska mgr. Macieja Karonia ma układ problemowo-chronologiczny. W dysertacji Autor podjął próbę udzielenia odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące: okoliczności i przyczyn włączenia wydzielonej jednostki Wojska Polskiego w skład sił pokojowych ONZ; wyzwań jakie stanęły przed Ministerstwem Obrony Narodowej PRL w związku z koniecznością sformowania I zmiany Polskiej Wojskowej Jednostki Specjalnej (PWJS), przebiegu przygotowań oddziału; stanu wyposażenia i uzbrojenia żołnierzy I zmiany PWJS; wartości tegoż wyposażenia w warunkach Bliskiego Wschodu; poziomu wypełniania zadań przez polskich żołnierzy oraz efektów działalności sekcji wywiadu i kontrwywiadu wojskowego wchodzących w skład I zmiany PWJS.

Dla uzyskania odpowiedzi na wymienione powyżej pytania badawcze, Autor posłużył się metodą indukcyjną przy wykorzystaniu dokumentów urzędowych, metodą pośrednią oraz dedukcyjną zastosowaną podczas badania źródeł prasowych a także przy weryfikowaniu relacji uczestników I zmiany PWJS; metodą komparatystyczną pozwalającą na porównanie informacji pochodzących z różnych źródeł. Metoda ilościowa umożliwiła podjęcie próby statystycznego zobrazowania ważnych aspektów związanych z funkcjonowaniem I zmiany PWJS, Autor zastosował też techniki z zakresu historii mówionej w czasie prowadzenia wywiadów z uczestnikami I zmiany PWJS.

We wstępie pracy nie zostały jednakże sformułowane cele pomocnicze, hipotezy, a aż się o to prosi, biorąc pod uwagę przełomowe wydarzenie, jakim było rozpoczęcie służby oddziału Wojska Polskiego pod flagą ONZ. Praca razi pewną niesymetrycznością, Autor skupił się bowiem na przebiegu I zmiany PWJS, dogłębnie przeanalizowanych przyczynach powołania

kontyngentu, wielu aspektów przebiegu służby w Egipcie, ale na tym analiza kończy się. Brakuje, w oczach recenzenta, choćby ogólnej charakterystyki owej I zmiany na tle dokonań innych rotacji polskiego kontyngentu w misji UNEF II, a było ich aż dwanaście.

Pewną informację, wykraczającą poza założone cezury czasowe, dają zamieszczone na końcu pracy biogramy wojskowych, którzy udzielili Autorowi wywiadów, ukazują bowiem one choćby w takiej formie, czy i jak wykorzystano kapitał, jaki niosły ze sobą unikalne doświadczenie służby na rzecz pokoju, jak i element znakomitej reputacji zdobytej na międzynarodowym forum przez pierwszy oddział polskich żołnierzy wypełniających misję pod flagą ONZ. Z kolei skupienie się Autora jedynie na działaniach I zmiany, w oparciu o bogate źródła, dało mu możliwość przeprowadzenia dogłębnej analizy tematu, bodaj czy nie pierwszego tak drobiazgowego studium w polskiej literaturze opisującej działania polskich żołnierzy pod flagą ONZ.

2. Układ i treść pracy

Praca składa się, w ogólnym zarysie, ze wstępu, sześciu rozdziałów i zakończenia. Rozdział I „Sytuacja polityczna i militarna na Bliskim Wschodzie po wojnie październikowej 1973 roku” (18–35) nie został podzielony na podrozdziały, ale stanowi niezbędne wprowadzenie do analizowanego tematu. W rozdziale II „Powołanie Doraźnych Sił Zbrojnych Organizacji Narodów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie w 1973 roku” (36–60) Autor przedstawił proces powołania wojsk UNEF II, przyczyny i okoliczności wyznaczenia polskiego kontyngentu wojskowego do tejże misji pokojowej ONZ, a także stosunek władz PRL do udziału polskiego wojska w międzynarodowej misji pokojowej prowadzonej pod flagą ONZ na obszarze Bliskiego Wschodu.

W rozdziale III skupiającym się na operacyjnych przedsięwzięciach związanych z podjęciem służby przez polskich żołnierzy w Egipcie, a zatytułowanym „Przygotowania organizacyjne i logistyczne pierwszej zmiany PWJS do misji pokojowej na Bliskim Wschodzie” (61–157) ukazana została struktura organizacyjna i obsada personalna I zmiany PWJS, zakres szkolenia specjalistycznego, opieki medycznej, wyposażenia i uzbrojenia, a także przebieg przerzutu I rotacji polskiego kontyngentu do Egiptu.

W rozdziale IV „Warunki życia i służby żołnierzy pierwszej zmiany polskiej wojskowej jednostki specjalnej w Egipcie” (158–223) Autor opisał warunki zakwaterowania i codziennego życia w bazie Helios położonej pod Kairem, po czym poddał analizie relacje zachodzące między żołnierzami polskimi a ludnością cywilną Egiptu oraz z wojskowymi kontyngentu

kanadyjskiego. Dalej przedstawiono zagadnienia związane ze stanem dyscypliny wśród żołnierzy PWJS a także poziomem realizacji wyznaczonych zadań.

Rozdział V zatytułowany „Pierwsza zmiana Polskiej Wojskowej Jednostki Specjalnej z perspektywy międzynarodowej oraz polskiej” (224–267) mówi o opiniach najwyższych urzędników ONZ oraz dowództwa misji UNEF II odnoszących się do działalności I rotacji polskiego kontyngentu, a także o doświadczeniach wyniesionych przez polskich żołnierzy i prezentacji ich dokonań w krajowych mediach.

W ostatnim rozdziale (268–300) „Działalność sekcji wywiadu i kontrwywiadu wojskowego wchodzących w skład Polskiej Wojskowej Jednostki Specjalnej” przedstawiona została aktywność tychże służb kamuflujących swe istnienie w strukturach I zmiany PWJS. Autor przedstawił skład sekcji obu formacji, cele, zakres i metody działalności, trudności oraz osiągnięcia, jakie wystąpiły w pracy oficerów, traktowanych z obawą i na dystans przez personel kontyngentu, zwanych powszechnie, zresztą pogardliwie „gumowymi uszami”. Szkoda, że zabrakło w pracy analizy stosunku żołnierzy I zmiany PWJS do ich „opiekunów” spod znaku Wojskowej Służby Wewnętrznej.

Dysertację zamyka zakończenie (301–306), w którym Autor wyciągnął ogólne wnioski, pokrywające się ze sformułowanymi we wstępie pytaniami badawczymi, Dalej znalazły się wspomniane biografie (307–309), bogata bibliografia (310–319), wykaz tabel (320), spis ilustracji (321) oraz spis map (322).

3. Podstawy źródłowe, literatura

W trakcie badań mgr Karoń przeprowadził godną uznania kwerendę stosując wymienione wcześniej, starannie dobrane metody badawcze. Korzystał z zasobów archiwów polskich oraz Archiwum Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku (*UN Archives*). Podstawową porcję materiałów niezbędnych do przygotowywanej pracy uzyskał ze źródeł zgromadzonych w Centralnym Archiwum Wojskowym Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie. Badał również zespoły dokumentów Biura Prawnego Ministerstwa Obrony Narodowej, Głównego Zarządu Szkolenia Bojowego Wojska Polskiego oraz Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego. Umożliwiło mu to przeanalizowanie procesu organizacji polskiego kontyngentu, zasad doboru żołnierzy do jego szeregów, treści programów szkoleń oraz jakości wyposażenia a także przebiegu służby żołnierzy. Kwerenda objęła również zasoby Archiwum Wojskowego w Oleśnicy, w tym materiały zespołu Dowództwa 6. Dywizji Powietrznodesantowej, księgi etatowe I zmiany PWJS, ze składem obsady personalnej poszcze-

gólnych stanowisk w tejże pierwszej rotacji polskiego oddziału rozpoczynającego służbę w 1973 roku w składzie misji ONZ w Egipcie.

Kolejny cenny zasób to dokumenty Archiwum Akt Nowych, materiały źródłowe Biura Politycznego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej dotyczące udziału polskich żołnierzy w misji pokojowej ONZ, stanowiące część zespołu Urzędu Rady Ministrów. Kolejne źródło, potraktowane przez mgr. Kapronia jako uzupełniające, stanowiły materiały z zasobów Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, przede wszystkim depe-sze wychodzące i przychodzące do Nowego Jorku oraz Sprawy Ogólne Departamentu V MSZ, których analiza dała Autorowi możliwość przedstawienia działań polskiej dyplomacji prowadzonych w celu włączenia polskiego kontyngentu wojskowego w skład sił pokojowych ONZ na Bliskim Wschodzie w 1973 r.

Kwerendą zostały objęte również dokumenty znajdujące się w zespołach Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie, Szefostwa Wojskowej Służby Wewnętrznej w Warszawie oraz biblioteki wojskowych organów bezpieczeństwa okresu PRL: Wojskowej Służby Wewnętrznej i Zarządu II Sztabu Generalnego WP z materiałami dokumentującymi działalność sekcji wywiadu i kontrwywiadu wojskowego funkcjonujących w składzie PWJS dostępnymi w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie.

Uzupełniającą wartość w trakcie prowadzonej przez mgr. Kapronia analizy miały materiały przechowywane w wymienionych przez niego zespołach Archiwum Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku. Autor zbadał je podczas pobytu w USA w lipcu i sierpniu 2022 r. Kwerenda w tym archiwum umożliwiła mu ukazanie politycznego tła oraz okoliczności i zabiegów dyplomatycznych prowadzonych przez ONZ na rzecz powołania misji *Second United Nations Emergency Force* – UNEF II. Autor poddał kwerendzie również dostępne w internecie dokumenty Departamentu Stanu USA.

Jeśli chodzi o wykorzystaną w pracy literaturę, to mgr. Kaproń wymienił godne polecenia dzieła autorów amerykańskich, brytyjskich oraz polskich. Warto jednak w tej części recenzji skupić się na przywoływanych w dysertacji pracach historyków prowadzących badania nad dziejami udziału polskiego żołnierza w misjach pokojowych ONZ, w tym pioniera badań tego zagadnienia dr. Władysława Kozaczuka a także publikujących już po przemianach ustrojowych – prof. Dariusza Kozerańskiego, dr. Piotra Lotarskiego, Dariusza Wlazły oraz autora tejże recenzji. Zabrakło, a szkoda, w tym gronie prac prof. Andrzeja Zuziaka oraz dr. Czesława Marcinkowskiego.

Mgr. Kaproń w prowadzonej dysertacji wykorzystał również przeprowadzone osobiście wywiady z uczestnikami I zmiany PWJS oraz inne, przytoczone w książce Krzysztofa

Witulskiego oraz poddał analizie wspomnienia gen. Ensio Siilasvuo, dowódcy sił misji UNEF II, a także dowódcy kontyngentu kanadyjskiego ppłk. Johna Conrada. Przeprowadził również kwerendę polskiej prasy z lat 1973–1974, w tym wojskowej, gazet codziennych, periodyków oraz czasopism specjalistycznych, stosując zasadę krytycznej analizy tekstów skażonych duchem obowiązującej wówczas propagandy jak i ingerencją cenzury państwowej.

Reasumując ten punkt recenzji: mgr Maciej Kaproń oparł swoje badania o wnikliwie przeprowadzoną kwerendę materiałów źródłowych zgromadzonych w licznych archiwach. Ich lista świadczy o starannym doborze tych placówek znajdujących się w Polsce oraz w Stanach Zjednoczonych. Bogata, dobrze dobrana literatura oraz kwerenda prasy uzupełnia ten obszar poszukiwań. Na specjalną uwagę zasługują przeprowadzone wywiady. Recenzent spędził w wojsku kilka dekad i dlatego pozwala sobie na opinię, że ta forma subiektywnych przecież wspomnień uczestników wydarzeń zawiera często prawdy i opinie, których nie uświadczysz w najbardziej nawet drobiazgowo sporządzonych meldunkach spoczywających w archiwalnych zasobach.

Zamykając rzecz jednym zdaniem – uważam że Autor w sposób niemalże modelowy wyszczególnił i opracował zakres dostępnych materiałów źródłowych oraz literatury.

4. Uwagi szczegółowe.

Mam zwyczaj traktowania dysertacji doktorskiej jako pracy nie wolnej od mniejszych i większych potknięć, zatem postaram się poniżej wskazać te ważniejsze w kolejności, jak występują.

Po pierwsze PWJS odbywały swoją misję pod flagą ONZ, w szeregach *Second United Nations Emergency Force* – UNEF II. Autor najczęściej opisuje polski kontyngent jako PWJS i słusznie, natomiast bardzo rzadko odnosi się do oficjalnej nazwy misji, a przecież jej przywoływanie podkreślałoby istotę służby i wyzwania związanych z działalnością polskiego oddziału w wielonarodowym, anglojęzycznym środowisku wojskowym. Co do polskiego tłumaczenia nazwy misji Autor stosuje określenie: Doraźne Siły Zbrojne ONZ. Miejmy świadomość, że na tym polu panuje chaos, jeśli idzie o nadanie odpowiedniej nazwy nawet przez poważne krajowe instytucje. Dla przykładu na oficjalnej stronie Ośrodka Informacji ONZ w Warszawie ta misja to Drugie Doraźne Siły Pokojowe Organizacji Narodów Zjednoczonych. Z kolei na stronie Centrum Weterana Działań poza Granicami Państwa to Doraźne Siły Zbrojne ONZ (DSZ ONZ) na Bliskim Wschodzie a polskiej formacji nadano nazwę: Polska Wojskowa Jednostka Specjalna w Drugich Siłach Interwencyjnych Organizacji Narodów

Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie (1973–1979). To uwaga oczywiście nie odnosi się do recenzowanej pracy.

Pozostając w tej materii: mgr Kaproń stosuje nazwę: „ludowe” Wojsko Polskie, biorąc w cudzysłów pierwszy wyraz. Jak wiadomo wyróżnik ten nadali nieoficjalnie propagandyści w okresie PRL ze względów ideologicznych i jest on stosowany do dziś przez niektórych autorów, rzadko jednak z użyciem cudzysłowu. Myślę, że Autor powinien odnieść się do tego w krótkim wyjaśnieniu, dlaczego w taki oto sposób określił nazwę formacji, której oficjalna nazwa brzmiała Wojsko Polskie.

Dysertacja napisana jest zrozumiałym językiem, co wyraźnie ułatwia jej lekturę. Natomiast irytuje wyraźna powściągliwość Autora w stosowaniu akapitów. Opisy poszczególnych zagadnień do duże bloki tekstu. Być może to wynik korzystania z materiałów źródłowych – w meldunkach i raportach najczęściej mamy do czynienia z takim właśnie tekstem, pisanym ciurkiem, nie podzielonym na akapity. Uważam, że w przyszłej książce, do wydania której namawiam, należałoby zastosować takie właśnie rozwiązanie. Krótkie akapity podnoszą dynamikę przekazu, a to pomaga czytelnikowi w lekturze.

Tempo narracji osłabiają też długie, szczegółowe opisy np. struktury (s. 61–69, później 69–74), czy lista personelu I zmiany PWJS (s. 75–106). Te szczegółowe, niepublikowane wcześniej dane, uzyskane przez Autora, w wyniku kwerendy materiałów archiwalnych, a którymi słusznie chce się pochwalić, powinny znaleźć się w załącznikach. Podobnie rzecz przedstawia się na s. 142–144 przy drobiazgowym opisie wyposażenia PWJS – niekoniecznie w głównym tekście powinna znaleźć się informacja co do ilości pieńków do krojenia mięsa czy toporów rzeźniczych.

Pisząc o samolotach przygotowywanych do przerzutu ludzi i sprzętu drogą powietrzną (s. 145), ich prawidłowa nazwa to An-12 oraz Il-18, od nazw biur konstrukcyjnych Antonowa i Iliuszyna.

Autor przywołuje opinię szefa sztabu misji UNEF II płk. Hogana o PWJS, zabrakło tu informacji przedstawicielem jakich narodowych sił zbrojny jest ten oficer (s. 226).

Na s. 247: „Rządowi PRL zależało na zbudowaniu możliwie jak najlepszego wizerunku...” Zapis jest prawidłowy, jednak dla współczesnego czytelnika może to być niejasna informacja. Nie rząd w okresie PRL grał pierwsze skrzypce, rządziło Biuro Polityczne PZPR, które decydowało często o najdrobniejszych sprawach. Warto byłoby ten ważny dla epoki detal jednoznacznie podkreślić, właśnie z myślą o przyszłym czytelniku.

Na koniec chciałbym się odnieść do pewnego detalu. W pracy Autor zamieścił barwne zdjęcia okładek czasopisma „Pustynny Żołnierz Polski” . Zamiast ozdabiać tę pracę, psują ją.

Źle ustawiony obiektyw zniekształca obraz (nie można było zeskanować?) i daje, jedno z niewielu w tej dysertacji, wrażenie braku staranności. W opisach zdjęć padają imiona i nazwiska widocznych tam osób, ale pod fotografią na s. 262 zabrakło takiej informacji. A przed obiektywem razem z żołnierzami stanęła królowa polskiej muzyki pop Maryla Rodowicz.

5. Wnioski końcowe

Szczegółowa analiza źródeł oraz zastosowana metodologia umożliwiła Autorowi przeprowadzenie krytycznej analizy pozyskanego materiału źródłowego, a na podstawie tak solidnie przygotowanej bazy podjął on w pełni udaną próbę zrekonstruowania procesu powołania oraz funkcjonowania kontyngentu Wojska Polskiego w ramach I zmiany misji UNEF II.

Bez żadnych wątpliwości dysertację doktorską mgr. Macieja Karonia oceniam pozytywnie, mimo zgłoszonych uwag. Recenzowana rozprawa jest wynikiem wielopłaszczyznowych, starannie przeprowadzonych badań naukowych. Stanowi ona samodzielne podejście do ważnego problemu badawczego, wypełnia lukę w literaturze przedmiotu i tym samym ma dużą wartość poznawczą. Posiada wyraźnie zarysowaną konstrukcję, choć czasami narracja wyhamowuje zbyt szczegółowymi opisami. Oparta jest na solidnej bazie źródłowej i bibliograficznej, napisana została zrozumiałym językiem.

Gdyby Autor nosił się z zamiarem opublikowania swej dysertacji, do czego go powtórnie zachęcam, zgłoszone błędy powinny zostać wyeliminowane, zaś uwagi recenzenta, traktowanego tu jako pierwszego czytelnika, warto byłoby wdrożyć.

6. Konkluzja

Rozprawa spełnia wymogi ustawy o tytule i stopniach naukowych, dlatego też wnoszę o dopuszczenie mgr. Macieja Karonia do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

